

بررسی انتقادی مطالعات سبک زندگی دینی^۱

سمیه توحیدلو^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۰۱/۱۲/۰۰، تاریخ تایید: ۱۳۰۱/۱۲/۱۹

چکیده

مطالعات سبک زندگی اسلامی یکی از پرشمارترین عناوین کتاب و پژوهش (خصوصاً در دهه ۹۰) بوده و مورد توجه نهادهای حاکمیتی و سیاست‌گذاران فرهنگی قرار گرفته است. به هدف بررسی انتقادی این مطالعات و مسئله‌شناسی این پژوهش‌ها ۳۰ مقاله و ۱۴ کتاب گزینش و با روش «فرا ترکیب» و با رویکرد «تحلیل انتقادی» بررسی شده است. در این مقاله انواع نظریه‌ها و روش‌های به‌کارگرفته و چالش‌هایی که به تصویر کشیده‌اند دست‌بندی و عرضه شده است. پس از ارائه نیم‌رخ از وضعیت فعلی دین‌داری و سبک زندگی دینی برآمده از پژوهش‌ها، ماهیت پژوهش‌ها و انتقاداتی که به آن‌ها وارد شده از نظر گذراننده شد. عدم توجه به پرسش‌های امروز در مطالعات، نادیده گرفتن تکثر سبک‌های زندگی، دولتی و سفارشی بودن پژوهش‌ها، غیرعلمی بودن آثار ترویجی، نپرداختن به موضوعاتی چون عدالت و قدرت در شاخص‌ها، اکتفا کردن به رویکردهای فردی و روان‌شناختی، قطبی شدن مطالعات، نداشتن گفتگوی انتقادی با نظریات به‌کارگرفته شده و ارائه همبستگی‌های بدیهی بین متغیرها در مطالعات کمی، از جمله نقدهای وارده به این پژوهش‌ها است.

کلمات کلیدی: سبک زندگی، سبک زندگی دینی، سبک زندگی اسلامی، سیاست‌گذاری فرهنگی،

فرا ترکیب

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقاله برآمده از طرح پژوهشی موظف اعتلا علوم انسانی با عنوان تحلیل کارآمدی پژوهش‌های موجود در حل مسائل اجتماعی (الگوی مصرف و سبک زندگی) است.

۲. استادیار و عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی؛ smtohidlou@gmail.com

بیان مسئله

دینداری یکی از شاخصه‌های مهم برای شناخت سبک زندگی در جامعه ماست. محقق سبک زندگی اسلامی، نمی‌تواند از کنار ابعاد دینداری و نسبت آن با سبک زندگی به‌آسانی بگذرد. در همه پژوهش‌های موجود درباره سبک زندگی می‌توان رد و اثر دینداری و همبستگی مثبت و منفی‌اش را با آن و دیگر متغیرهای بازگوکننده سبک زندگی دید. اما از میان همه این‌ها بخشی از مطالعات صرفاً به موضوع سبک زندگی اسلامی می‌پردازند. تلاششان در راستای ارزیابی و ترویج شاخص‌های سبک زندگی اسلامی است. تعاریف مختلفی را نیز از این نوع سبک زندگی ارائه می‌دهند.

به‌جز اهمیت پژوهشی موضوع سبک زندگی، دغدغه حاکمیت نیز پژوهش‌های سبک زندگی اسلامی را پرشمار کرده است. سال ۱۳۸۸ از سوی رهبری سال اصلاح الگوی مصرف معرفی شد، از طرفی در سال ۱۳۹۱ وی با طرح بیست سؤال اساسی درباره فرهنگ کار، نقش و ارزش خانواده و مبتلیات آن، اخلاق و مظاهر بی‌اخلاقی، جایگاه زنان، فرهنگ رانندگی، آپارتمان‌نشینی، سیاست‌های اقتصادی، معاشرت‌های روزانه، پوشش و مواردی از این‌دست، بررسی درباره این موضوعات را از جامعه علمی مطالبه کرد. همین موضوع عاملی شده است که دهه نود مملو از متونی است که مراکز دانشگاهی و نهادهای دینی تأسیس شده برای این موضوع، درباره سبک زندگی اسلامی تولید کرده‌اند.

به نظر می‌رسد علیرغم تولید بالای محتوا درباره سبک زندگی اسلامی، نه سیاست‌گذار و نه کسانی که دغدغه ترویج سبک زندگی اسلامی را داشته‌اند، از نتیجه راضی نبوده‌اند. این پژوهش بر آن است که با روش فراترکیب^۱ پژوهش‌های شاخص این سالیان درباره سبک زندگی اسلامی به نقد و ارزیابی این پژوهش‌ها بپردازد و آن‌ها را از منظر مسئله‌شناسی، روش و نتایج مورد بررسی قرار دهد.

باوجود تعداد بالای پژوهش تولید شده درباره سبک زندگی دینی، مطالعاتی مشابه پژوهش حاضر، که تاکنون انجام شده اغلب فرامطالعه‌هایی^۲ درباره پژوهش‌های دینداری یا سبک زندگی دینی بوده است. (فاضلی، ۱۳۹۳؛ سراج‌زاده، ۱۳۹۶؛ سفیری، ۱۳۹۰؛ فرجی و کاظمی، ۱۳۸۲)

1. Meta-synthesis
2. Meta-study

تعریف مفهومی سبک زندگی

دو مفهوم مصرف و سبک زندگی در ارتباط با یکدیگر مورد توجه قرار گرفته‌اند. نظریه‌پردازان زیادی از جمله گیدنز، ولن، بورديو درباره آن اظهارنظر کرده‌اند که بعدتر درباره دسته‌بندی‌های نظری موجود در پژوهش‌ها بدان اشاره خواهد شد. «سبک زندگی عبارت است از طیف رفتاری‌ای که اصلی انسجام‌بخش بر آن حاکم است و عرصه‌ای از زندگی را تحت پوشش دارد، در میان گروهی از افراد جامعه قابل‌مشاهده است و الزاماً برای همگان قابل‌تشخیص نیست، اگرچه محقق اجتماعی میان آن و بقیه طیف رفتارهای افراد جامعه تمایز قائل می‌شود. البته سبک‌های زندگی می‌توانند تشخیص‌پذیر یا اساساً به قصد ایجاد تشخص سامان داده شوند. درنهایت اینکه سبک زندگی زاینده انتخاب‌های مردم در میان محدودیت‌های ساختاری‌شان است». (فاضلی، ۱۳۹۸: ۸۴)

سبک زندگی اسلامی یکی از انواع این سبک‌هاست که مبتنی بر تعالیم دینی رایج بنا شده است.

روش و روش‌شناسی پژوهش

از روش‌هایی که برای بررسی و ترکیب پژوهش‌های موجود در یک حوزه، مورد استفاده قرار می‌گیرد می‌توان به فرامطالعه اشاره کرد. با به‌کارگیری روش فرامطالعه می‌توان نتایج پژوهش‌ها را با یکدیگر ترکیب کرد و روابط تازه‌ای میان پدیده‌های اجتماعی کشف نمود. (گلاس، ۱۹۷۶) فرامطالعه روشی برای تحلیل تحلیل‌ها است. (دی‌کاستر، ۲۰۰۳) فرامطالعه چهار بخش مختلف دارد:

فراتحلیل^۱: که تحلیل کمی محتوای مطالعات اولیه است.

فراروش^۲: که تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه است.

فرا نظریه^۳: که تحلیل نظریه‌های مطالعات اولیه است.

فرا ترکیب: که تحلیل کیفی محتوای مطالعات اولیه است. (بنج و دی، ۲۰۱۰)

فرا ترکیب نوعی روش تحقیقی است که برای ترجمه‌های تفسیری و با ایجاد تئوری با بهره‌گیری از یکپارچگی و مقایسه یافته‌های مختلف استفاده می‌شود. (یک، ۲۰۰۲: ۹۵) این روش با فراهم کردن نگرشی نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های مختلف به کشف

1. meta-analysis
2. Meta-metod
3. Meta-theory

موضوعات و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش دانش فعلی را ارتقا می‌دهد و دید جامع و گسترده‌ای را در زمینه مسائل به وجود می‌آورد. (زیمر، ۲۰۰۶: ۳۱۲-۳۱۶)

با روش فراترکیب و مراحل گام‌به‌گام سندولوسکی و باروسو کار بخش توصیف و گردآوری پژوهش حاضر به انجام رسیده است. (سندولوسکی و باروسو، ۲۰۰۶) در ادامه با رویکرد انتقادی تلاش بر نقد متون شده است. در این رویکرد «باور داشتن به واقعیتی قابل کشف فراتر از صرف توصیف برساخته‌ها و پرهیز از ابتدای کار بر سخنان و گفته‌های مردم (یا توصیف برساخته‌ها) نمودار می‌شود». (باقری و غفاری، ۱۳۹۹) لازم به ذکر است که رویکرد انتقادی بدان صورت که ما آن را فهم می‌کنیم بیش از هر چیز درصدد درافتادن با نمودهای قدرت و رخ‌نمایی از واقعیت پشت آن است. کوشش پژوهشگر انتقادی در راستای شناسایی این قدرت‌ها و نفوذ به پشت آن‌ها برای شناخت واقعیت است. (سایر، ۲۰۱۰: ۵۸-۱۰۳)

مراحل اجرای این روش به‌اختصار به شرح زیر است:

- تنظیم سؤال: وجه نظر دانشگاهیان، سیاست‌گذاران و نگاه عمومی و قید مطالعات سبک زندگی سؤال اصلی پژوهش که «مسئله‌شناسی پژوهش‌های سبک زندگی» و توصیف «نتایج و راهکارهای» گروه‌های بالا در موضوع سبک زندگی را شکل داده است.
- مرور نظام‌مند ادبیات پژوهش: ادبیات تولید شده در این موضوع در شبکه کتابخانه‌های کشور (مجموعه کلیه کتاب‌های دارای فیپا و منتشر شده) و درگاه رسمی مقالات نور، انسانی و پایگاه مقالات علمی کتابخانه ملی. مهم‌ترین کلیدواژه‌های این پژوهش «سبک زندگی»، «مصرف» و «سبک زندگی اسلامی» بوده است.
- جستجو و انتخاب متون مناسب: بیش از ۲۱۰۰ کتاب در سامانه کتابخانه ملی و ۳۴۰ مقاله (که در عنوان سبک زندگی داشته‌اند) از جستجوها به است. از بین کتاب‌ها ۱۴ کتاب و ۳۰ مقاله در تحلیل نهایی باقی ماندند.^۱
- استخراج اطلاعات متون: جدول شماره ۱ و ۲ خلاصه اطلاعات لازم از کتب و مقالات است. به جهت پرهیز از به طول انجامیدن موضوع، توضیحات هر منبع تنها در جدول ارائه شده است.

۱ ملاک‌های گزینش مقالات مبتنی بر پژوهش بودن، دارای مسئله‌شناسی، روش‌شناسی و چارچوب بحث کامل، در بازه زمانی قرار گرفتن و تأکید بر مطالعات سبک زندگی اسلامی بوده است. درباره کتب نیز علاوه بر پژوهشی بودن، پرتیراژ بودن (چاپ‌های متعدد یا تیراژ بالای ۱۰۰۰) و انتشار در نشرهای دانشگاهی، نشرهای معتبر در حوزه علوم انسانی مثل نی، ثالث، شیرازه، آگاه، علمی فرهنگی و یا نشرهای مؤسسات دینی مثل دانشگاه امام صادق، دانشگاه امام حسین، آستان قدس رضوی، حوزه‌های علمیه جزو ملاک‌های گزینش بوده است.

- تجزیه و تحلیل یافته‌های کیفی: در پژوهش حاضر انواع رده‌بندی و طبقه‌بندی به دست آمده و گزارش شد.

- کنترل کیفیت و ارائه یافته‌ها: پس از ارائه نیم‌رخ از وضعیت نشریات، با رویکرد انتقادی تلاش شده هم نقدها و راهکارهای متون استخراج و دسته‌بندی شود هم بخش‌هایی که از نظر محقق خلأ و جای خالی بحث‌ها بوده در جمع‌بندی ارائه شده است.

نیم‌رخ پژوهش‌های منتخب

در این پژوهش ۱۴ کتاب و ۳۰ مقاله مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. از بین کتب ۱۱ کتاب تبلیغی - مروری، ۳ کتاب تحقیقاتی - اسلامی و ۱۰ کتاب اسلامی - ترویجی بوده‌اند.

از منظر روش‌شناسی ۱۰ مقاله با روش کمی، ۱۰ مقاله با روش کیفی و ۱۰ مقاله مرور و توصیف بوده است. در میان کتب ۵ کتاب با روش مشخص کیفی و ۹ کتاب در حد مرور و توصیف بوده‌اند.

دسته‌بندی نظریات درباره مفهوم عام سبک زندگی در مقالات و پژوهش‌هایی که رویکرد علمی داشته‌اند به قرار زیر است:

- نگاه نئومارکسیستی و اهالی مکتب انتقادی با ارجاع به نظریات مارکس، لوکاچ^۱، آدورنو^۲ ۱۹۶۳ و مارکوزه^۳ ۱۹۷۹
- سبک زندگی نمایی و مصرف ارتباطی با نظریات زیمل ۱۹۸۷، وبلن ۱۳۸۳، داگلاس و ایشرود ۱۹۹۶ و بوردیو ۱۹۸۴
- سبک زندگی خلاق و مصرف ابداعی با نظریه‌پردازی فیسک ۱۹۹۸
- سبک زندگی پست‌مدرن و مکتب بیرمنگهام و نظریه‌پردازان مطالعات فرهنگی چون دوستو^۴ و بنیامین^۵
- مدرنیته متأخر و مطالعات فرهنگی و نظریات جامعه‌شناسان شاخصش گیدنز^۶ و اینگلهارت^۷
- سبک زندگی و نظریه‌پردازان حوزه فردی و روانشناسی با ارجاع مکرر به آدلر^۱

1. György Lukács
2. Theodor W. Adorno
3. Herbert Marcuse
4. Michel de Certeau
5. Walter Benjamin
6. Anthony Giddens
7. Ronald Inglehart

- سبک زندگی دینی و اشاراتی به کارهای پیتر برگر^۲
 - نظریه پردازان مسلمان که به جز منابع اصلی مسلمین مثل قران و روایات، می توان به برخی از کتب سیره یا کتب مرتبط مثل *الحیات مرحوم علامه حکیمی* یا *مفاتیح الحیات* علامه جوادی آملی اشاره کرد.
- در ادامه جداول محتوایی منابع مورد مطالعه قرار گرفته ارائه می شود.

جدول شماره ۱: نیمرخ محتوایی مقالات مورد مطالعه

اسم و تاریخ	نظریه و روش	مسئله	نتایج و راهبرد
فرجی و کاظمی ۱۳۸۸	تحلیل ثانویه	وضعیت دینداری در ایران چگونه است؟ بعد اعتقادی/ مناسکی/ تجربی/ فکری/ پیامدی	تمامی چهار بعد دینداری (مناسکی، اعتقادی، تجربی و پیامدی) روند مشخصی را طی نکرده اند. اعتقادات دینی بالا و افزایشی بوده اند. پیامدهای دینی به دلیل فقدان داده های کافی و معتبر، روند نامشخصی دارد، در برخی موارد در طی چند سال اخیر کاهش داشته/ رفتارهای فردی دینی روندی باثبات یا نسبتاً صعودی داشته اند اما برخی مناسک جمعی روندی نزولی داشته. وضعیت زنان در این بعد متفاوت با سایر ابعاد است.
محمود نجاتی حسینی ۱۳۹۱	هایدگری و گادامری / تحلیل ثانویه	نحوه توجه به نماز و ماهیت کمی و کیفی ایفای این فریضه/ خاستگاه چالش های اجتماعی فرهنگی نمازخوانی چیست؟	انواع رویکردها به نمازخوانی: آگاهی کمینه و حداقلی از فلسفه نماز/ اعتقاد اکثریتی و بیشینه به وجوب فریضه نماز/ اعتقاد نسبی ولی بیشینه به تدین بدون نماز/ رفتار اکثریتی و بیشینه در نمازخوانی فرادا/ با اجتماع می شدن دینی کمرمق و فرهنگ نماز کمرنق/ واقعیت شکاف بین باور به نماز و رفتار نمازخوانی
کرمی قهی و زادسر ۱۳۹۲	وبر، گلاک، استارکو، بوردیو / پیمایش ۳۶۱/ زن بالای ۲۰ سال شهر تهران	ارتباط میان دینداری و سبک زندگی	با کمرنگ شدن اقتدار نهادهای سنتی دینی و رواج انتخاب گری فردی در حوزه دین و ترکیبی شدن اصول فکری و عقیدتی، سخنگویان دین، دیگر تنها عامل اثرگذار بر واکنش افراد نسبت به مسائل مختلف اجتماعی، تصمیم گیری ها و نظرات نیستند/ با افزایش دینداری زنان، سبک زندگی آنان به سمت شیوه سنتی تر متمایل می شود. / بی شکلی دین ورزی ایجاد شده که از بروز و رسوخ باورها و ارزش های مدرن در دین و رشد نهادها و کارگزاران جدید دینی حکایت می کند، مانع ترسیم هنجارهای نهادی شده عمومی، گردیده است.
محسن موحدی	/ پیمایش فرهنگیان	نقش سیاست های پنج نهاد مهم فرهنگی	غنی سازی مطالب کتب درسی دوره های مختلف تحصیلی درباره سبک زندگی اهل بیت/ انجام مطالعات و تحقیقات

1. Alfred Adler
2. Peter L. Berger

اسم و تاریخ	نظریه و روش	مسئله	نتایج و راهبرد
۱۳۹۳	نجف‌آباد	جمهوری اسلامی ایران	پیرامون فرهنگ عمومی در زمینه سبک زندگی اهل‌بیت/ ساخت برنامه
۵ حاجیان و قهرمانی نژاد ۱۳۹۳	تحلیل محتوا و امکان‌سنجی / تحلیل محتوای سه اثر بزرگ دینی	امکان و زمینه‌های ارتقا، ژرف‌اندیشی و گسترش سبک زندگی دینی در جامعه ایرانی/ بررسی میزان کفایت، پاسخگویی و انطباق الگوهای دینی سبک زندگی با شرایط موجود	مجموعه تحولات جامعه ایرانی: فردگرایی و تغییر شبکه روابط سنتی در خانواده و... - تکثر فرهنگی و رشد قبیله‌گرایی‌های نوین، امکان انتخاب‌های چندگانه، افزایش شکاف‌های اجتماعی فرهنگی، رواج هرج‌ومرج (آناشیک شدن)، تنوع‌طلبی، تمایزطلبی و ایجاد جهان‌زیست‌های مختلف - رشد لذت‌گرایی، فراغت‌جویی، ارضاطلبی و مصرف‌گرایی/ الگوی دینی سبک زندگی، اغلب وجه تجویزی و توصیه دارد. / الگوی دینی سبک زندگی، اساساً جذابیت‌هایی برای جامعه دینی داشته است اما برای زندگی امروزی نیاز به ارائه تفاسیر و برداشت‌های جدیدی دارد. / الگوهای سبک زندگی دینی تنوع و تکثر لازم را نداشته و اثر مشخصی بین معتقدان و دینداران ندارد. / ترکیب و همسازی سبک زندگی دینی با شرایط بومی و محلی و حتی هم‌زیستی با عناصر فرهنگ مدرن امکان‌پذیر است/ حذف یا حداقل شدن دین در زندگی اجتماعی ممکن نیست، از سویی جامعه دینداران مخاطب الگوها باید باشند. دنبال یکسان‌سازی یا یکسان‌انگاری نباید بود.
۶ اصمی و گروسی ۱۳۹۳	سوبل و ادلر و بورديو و ... / پیمایش ۹۰۰ نفر از دانشجویان	عوامل مؤثر بر سبک زندگی دینی	سبک زندگی دینی دانشجویان در وضعیت متوسط بوده، با سرمایه فرهنگی، نگرش دینی و نگرش جنسیتی ارتباط معناداری دارند. / سبک زندگی دانشجویان دختر با کسب ۸۲.۵ درصد و دانشجویان پسر با کسب ۸۹ درصد در رتبه متوسط هستند و در بین دانشجویان پسر، ابعاد خانوادگی، دفاعی و سلامت در سطح بالایی قرار دارند.
۷ شهلا باقری ۱۳۹۴	بورديو/ پیمایش بین ۲۰۰ نفر از دانشجویان	موقعیت دینداری در انتخاب معیارهای مختلف سبک زندگی زنان دانشجو	معیارهای سبک زندگی دینداران، برحسب «مصرف و اولویت‌های هزینه‌ای»، «اوقات فراغت» و «مدیریت بدن»، تبعیت بیشتری از توصیه‌های دینی دارد و دانشجویان با دینداری پایین‌تر، متفاوتند و معیارهای بیشتری دارند.
۸ فیروز آبادی و میرزایی و ... ۱۳۹۴	گیدنز و زمبل/ پیمایش ۳۸۲ نفر در شهر و ۱۹۴ در روستا	رابطه‌ای میان مفاهیم سبک زندگی (الگوی تغذیه، مدیریت بدن، الگوی خرید پوشاک و اوقات فراغت) و هویت مذهبی	در جامعه روستایی جهت رابطه مستقیم و در جامعه شهری رابطه این دو معکوس است. در هر دو جامعه بین دو متغیر جنسیت و تحصیلات با هویت مذهبی رابطه‌ای معنادار وجود دارد. اما در هر دو جامعه سن رابطه معناداری با هویت مذهبی ندارد/ با تضعیف منابع هویت‌ساز سنتی (نژاد، سن، طبقه اجتماعی)، منابع هویت‌ساز غیر سنتی (مصرف، ذائقه و سبک‌های زندگی) نقش مهمی در شکل بخشی به هویت افراد پیدا کرده‌اند.
۹ محمد	متون اسنادی	مهم‌ترین رسالت حوزه	نمایاندن سبک زندگی اسلامی، شناساندن نمونه‌ها و

اسم و تاریخ	نظریه و روش	مسئله	نتایج و راهبرد
صادق مزینانی ۱۳۹۴	و توصیفی دینی/ مروری	در فرهنگ‌سازی سبک زندگی اسلامی	شاخص‌ها، اصلاح رفتار متولیان، نقد الگوها و نمونه‌های منفی، سبک‌های ویرانگر و انگیزاندن روح‌ها، روان‌ها و خرده‌ها برای سرلوحه زندگی قرار دادن سبک زندگی اسلامی و پیوند دقیق و سازنده و اثرگذار با نظام اسلامی،
۱۰ مجید کافی ۱۳۹۴	مصاحبه نیمه‌متمرکز	مدل گسترش سبک زندگی اسلامی	اصلاح بینش به اصلاح سیاست، کنترل آسیب‌ها، اصلاح سبک زندگی عام و اصلاح سبک زندگی خاص و گسترش سبک زندگی اسلامی خواهد رسید.
۱۱ امینی و حلال خور ۱۳۹۴	گیدنز / توصیفی و تحلیلی	اصلی‌ترین مؤلفه‌های سبک زندگی دینی از دیدگاه رهبری	اندیشه: ایمان/ علم و آگاهی/ پرهیز از تقلید/ توجه به نمادهای دینی/ توجه به ارزش‌های فرهنگی و تاریخی/ الگو گیری از اهل‌بیت/ خلیفات فردی: لباس و پوشش/ خوراک و آشپزی/ تفریح/ اصلاح الگوی مصرف - خلیفات: قانون مداری - کسب‌کار: وجدان کاری/ کار جمعی
۱۲ بنائیان‌و. .. ۱۳۹۴	تحلیل / محتوای نظام مقوله‌ای قیاسی	تحلیل مفهوم و شبکه مفهومی و ساختار مفهوم سبک زندگی اسلامی ایرانی	همسویی دیدگاه رهبری در آیین قرآن و روایات با ساحت‌های شش‌گانه و عناصر پنج‌گانه (تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق) و عرصه‌های چهارگانه ارتباطی (خود، خالق، خلق و خلقت) و مؤلفه‌های پنج‌گانه برنامه درسی (اختار، هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) شناسایی گردید
۱۳ زینب محمد زاده ۱۳۹۵	توصیفی و همبستگی دانشجویان	تأثیر سبک زندگی اسلامی بر روابط فردی اجتماعی و خانوادگی	سبک زندگی اسلامی بر روابط فردی اجتماعی و خانوادگی دانشجویان تأثیرگذار است. سبک زندگی اسلامی بیشترین همبستگی (مستقیم و مثبت) را با روابط خانوادگی افراد داشته است.
۱۴ افخمی و توکلی ۱۳۹۵	ادرا/ پیمایش ۱۶۶ کارمند پژوهشگاه صنعت نفت	رابطه بین سبک زندگی اسلامی و سرمایه اجتماعی	سبک زندگی اسلامی بر روی سرمایه اجتماعی اثر مثبت، مستقیم و معنادار؛ بر روی سرمایه روان‌شناختی اثر مثبت، مستقیم و معنادار دارد. / سرمایه روان‌شناختی در رابطه بین سبک زندگی و سرمایه اجتماعی نقش میانجی معناداری را دارد.
۱۵ عطا دخت و. .. ۱۳۹۵	پرسشنامه استاندارد/ پیمایش ۳۷۷ نفر از زنان	رابطه تعارضات خانوادگی و سبک زندگی اسلامی	مؤلفه‌های اجتماعی، باورها، اخلاقی، مالی، خانوادگی، سلامت، تفکر و علم، امنیتی - دفاعی و مؤلفه زمان‌شناسی سبک زندگی اسلامی با کلیه مؤلفه‌های تعارضات زناشویی رابطه منفی و معکوس دارند.
۱۶ کاویانی و فولادی ۱۳۹۵	/ بررسی اسنادی	روش‌های اصلاح سبک زندگی	۱. در مطالعات سبک زندگی ایرانی - اسلامی، به نقش جامعه و ساختارهای اجتماعی، کمتر توجه شده است. ۲. این ساختارها و نهادها، در فرایند تربیت و رشد، افراد را به انتخاب سبک زندگی متناسب با خود رهنمون می‌کنند. ۳. تعیین و تغییر و اصلاح سبک زندگی از طریق ساختارهای اجتماعی، امری تدریجی است، نه دفعی؛
۱۷ مظاهری	متعدد/	مؤلفه‌های سبک	ده مؤلفه اجتماعی، عبادی، باورها به مفاهیم هستی‌شناختی،

اسم و تاریخ	نظریه و روش	مسئله	نتایج و راهبرد
و ۱۳۹۶	توصیف و مرور	زندگی اسلامی	اخلاق، اقتصاد، سلامت، علم، دفاعی و زمان شناختی به عنوان مؤلفه‌های سبک زندگی.
۱۸ احمد شاکر نژاد ۱۳۹۷	اسنادی و استنادی	عقاید معنویت‌گرایان جدید و خداشناسی پانتیستی	بروز نشانه‌هایی چون زندگی در لحظه، تقدیس ندای درون، تعامل با خداوند از طریق عشق به خود، دوست داشتن دیگران از طریق خوددوستی، دیدن هر چیز در شعاع وجودی خود و تأکید بر خودشکوفایی و خودبستگی در سبک زندگی معنویت‌گرایان جدید محتمل باشد.
۱۹ رستمی و ... ۱۳۹۷	کتابخانه‌ای	شاخص‌های کلامی ارتباط با نامحرم از منظر آیات و روایات	پرهیز از لحن عاطفی و محتوای کلامی تحریک‌آمیز، پرهیز از شوخی‌های کلامی و صحبت‌های خودمانی، مدیریت ارتباط کلامی به اندازه نیاز و ضرورت و ایجاد ارتباط کلامی در قالبی معروف و شایسته.
۲۰ محمد حسن احمدی ۱۳۹۹	متعدد/تحلیل انعکاسی متن	چگونگی ارتباط بخشی بین متن دینی و مسائل سبک زندگی	بررسی «نوع طبقه‌بندی گزاره‌های دینی»، «تحلیل کمی گزاره‌های دینی»، «سباق گفتاری و نوع خوانش متن دینی» و «انتقال تمدنی معارف»/ «جملات منتقله» و «جملات نشان‌دار» در انتقال سبک زندگی اسلامی، به‌مراتب، دارای کارکرد بیشتری نسبت به اخبار آحاد و درگیر شدن در نزاع‌هایی چون «حجیت خبر واحد» یا «تقدم بررسی سندی یا محتوایی» است.
۲۱ شاهی و هندی ۱۳۹۹	پیمایش ۸۴ نفر از کارکنان شرکت نفت	روابط میان سبک زندگی اسلامی و اثربخشی زندگی در یک مدل مفهومی	سبک زندگی اسلامی با غنی‌سازی کار یا خانواده و اثربخشی زندگی رابطه معناداری دارند/ ترویج و نهادینه‌سازی سبک زندگی مبتنی بر جهان‌بینی الهی می‌تواند به غنی‌سازی دوجانبه کار یا خانواده و در نتیجه ارتقای اثربخشی زندگی نیروی کار منجر گردد.
۲۲ فرشته ابوالحسنی ۱۳۹۹	کتابخانه‌ای	آسیب‌شناسی رشد اخلاق اجتماعی	در سطح کلان، بی‌توجهی به رویکرد جامعه‌نگر، تعصبات قومی و عادت‌واره‌ها، روش آموزش اخلاق، فرار از قانون، عدم نظارت همگانی، جزئی‌نگری و سخت‌یابی اصول اخلاقی و بی‌توجهی به اصول ثابت و همه‌جانی/ آسیب‌های سطح خرد، نظیر عدم تعقل، جهل، شعار پاکي دل، دین‌داری نادرست، خودخواهی، دنیاگرایی، ظاهرپرستی و... آسیب‌های محیطی (تأثیر جامعه و فرهنگ، خانواده، دوستان و...)
۲۳ هاشمیان ۱۳۹۹	تحلیل مضمون	کارویژه‌های روحانیون در تعامل با نظام	این پژوهش به ۲۴۹ مضمون پایه و ۲۹ مضمون سازمان‌دهنده و نیز الزامات و چگونگی تحقق کارویژه‌های روحانیت دست یافت.
۲۴ محسن صبوریان ۱۳۹۹	بوردیو و وبر/تحلیل اسنادی	مراحل تکاملی پیشروی انقلاب از منظر سبک زندگی	در مراحل پنج‌گانه تکاملی، از دو مرحله اول یعنی پیروزی انقلاب اسلامی و نظام‌سازی اسلامی عبور کرده‌ایم و در مرحله سوم و دولت اسلامی به سر می‌بریم. پس‌از آن به مرحله جامعه اسلامی و نهایتاً تمدن اسلامی خواهیم رسید. / در مراحل

اسم و تاریخ	نظریه و روش	مسئله	نتایج و راهبرد
			پیشروی تکامل انقلاب، مهم‌ترین شاخص‌های سبک زندگی مرتبط با مسئولان «سلامت اعتقادی و اخلاقی»، «روحیه خدمت به خلق»، «عدالت» و «سلامت اقتصادی» و در ارتباط با مردم عبارت است از «امر به معروف و نهی از منکر»، توجه به مقوله «تعلیم و تربیت» و همچنین «استمرار انقلاب» و ارزش‌های اساسی آن است.
۲۵ چراغی ... و ۱۳۹۹	اشبه آزمایشی ۷۰ زن	پیش‌بینی تاب‌آوری	آموزش سبک زندگی و مهارت‌های مقابله دینی داده شد. اثر آموزش بر تاب‌آوری بعد از آزمون مجدد معنادار بود. /
۲۶ مجید امامی (موسوی ۱۳۹۹)	نقد ادبیات سبک زندگی/ مروری	وضعیت امروز سبک زندگی	رعایت انقلاب یعنی تمدن نوین اسلامی/ سردرگمی جامعه در انطباق و فرهنگ‌پذیری نسبت به شرایط تاریخی، جهانی و میراث انحطاط قبلی جهان اسلام/ پایین آمدن سطح مقاومت در برابر همگون‌سازی و تهاجم فرهنگی بیگانه
۲۷ رضا داوری (موسوی ۱۳۹۹)	ندارد / مروری	خطر سبک زندگی مصرفی کنونی	با بعضی دستورات عمل‌های ساده نمی‌توان از گسترش سبک زندگی جهانی جلوگیری کرد/ سبک زندگی غربی از لوازم تجدد و جلوه جهان جدید بلکه عین آن است/ باید دانست که اولاً آداب و عادات دیگران همواره و ضرورتاً از سنخ ردایب نیست، ثانیاً جهان را با تغییر ظواهر آداب و عادات دگرگون نمی‌توان کرد. / مقابله با وجه عملی سبک زندگی بی‌اهمیت
۲۸ محمد کاویانی ۱۴۰۰	ندارد / مروری	نقش حکومت اسلامی و قوانین بین‌الملل در سبک زندگی مردم و جامعه	۱. سبک زندگی اسلامی در پنج مقیاس فردی، خانوادگی، اجتماعی، حکومتی و بین‌المللی قابل بررسی است؛ ۲. این پنج مقیاس به‌صورت دایره‌های متحد‌المركز قابل‌نمایش هستند؛ ۳. حکومت و قوانین بین‌الملل تقریباً دایره‌های دیگر را در درون خود هضم می‌کنند؛ ۴. بدون وجود حکومت اسلامی داشتن سبک زندگی اسلامی کامل «حتی در مقیاس فردی» ممکن نیست؛ ۵. آثار حکومت اسلامی باید در قالب قوانین و مقررات و نهادها و سازمان‌ها و غیره متجلی شود
۲۹ رسا و فراهانی ۱۴۰۰	آدلر و گیدنز / اسنادی	علل پیدایش یا شیوع سبک‌هایی از زندگی غیر دینی	گرایش به غیر خدا، جهل و نادانی؛ تقلید و ایستایی؛ سفاقت و بی‌عقلی؛ کبر و نخوت؛ تکذیب و رویگردانی؛ بهانه‌گیری و توقع؛ هواپرستی و دنیاگرایی؛ غفلت و فراموشی؛ اغواء و فریب شیطان؛ حسادت و زیاده‌خواهی؛ از جمله علل گرایش به سایر سبک‌های زندگی است.
۳۰ مجلس آذر ۱۴۰۰	آمیخته اکتشافی	سبک زندگی اسلامی و شکاف بین نسلی	تدوین الگوی تربیتی والدین مبتنی بر سبک زندگی اسلامی

جدول شماره ۲: نیمرخ محتوایی کتب مورد مطالعه

نام نویسنده	سؤال اصلی	نظریه و روش‌شناسی	نتایج
۱ مهدوی کنی ۱۳۸۶	بررسی نقشی که دین در فرایند تحولات نوین داشته/ سخنرانی‌های مذهبی و شرکت‌کنندگان	وبر و آدلر و... / تحلیل محتوا و مصاحبه عمیق	ارائه شاخص‌های سبک زندگی و انواع سبک زندگی/ رابطه را نشان داده و علیرغم انسجام اولیه رها شده است/ برقراری پلهایی برای مطالعه درون دینی و برون دینی و استفاده از این مطالعه به نفع هریک
۲ رحمانی و. ۱۳۹۲ ..	ارتباط میان معرفت دینی و دینداری	مرور نظری و پژوهش‌ها	ارائه نیمرخ شخصیتی درباره سبک‌زندگی اسلامی
۳ کاویانی ۱۳۹۲	تهیه ابزاری برای سنجش سبک زندگی اسلامی	درخت زندگی آدلر/ تهیه شاخص‌ها	روایتی از سبک زندگی در غرب و همه‌چیز حتی الگوهای حجاب ایرانی متصل به غرب/ تهیه پرسشنامه استاندارد
۴ ندیری و. ۱۳۹۳ .	توصیف تعارض‌های فرهنگی ایران	توصیف و روایت	توصیف سبک زندگی در روانشناسی/ جامعه‌شناسی/ علوم پزشکی/ دینی/ در مقیاس فردی/ خانوادگی/ اجتماعی/ حکومتی
۵ کاویانی ۱۳۹۲	ارتقای توانمندی دانشی و بینشی اساتید	آدلر و روانشناسی/ توصیف و روایت	نویسنده در کتاب به درخت زندگی و مفاهیم آن اشاره کرده است.
۶ علی اشرف نظری ۱۳۹۵	چیستی سبک زندگی، چیستی هویت، بازشناسی سبک زندگی اسلامی - ایرانی	ارائه نظریات موجود/ مرور	مدیریت بدن در سبک زندگی، عزت‌نفس از طریق کالا و مصرف/ تنش‌ها و خشونت‌های اجتماعی ناشی از سبک زندگی مدرن/ تأثیر و پیامد رسانه و شبکه‌های ماهواره‌ای خارجی: دروغ‌گویی، خشم و تعرض به حقوق دیگران، تزلزل نهاد خانواده
۷ خراسانی و عزیز ۱۳۹۷	تعامل میان ریشه‌های جامعه‌شناختی سبک زندگی و موضوع سبک زندگی دینی و بازنمایی پچی‌دگی‌های آن	ترکیب نظریات/ مرور و تبیین	نقد مطالعات سبک زندگی اسلامی به خاطر صرفاً روانشناسی بودن و ندیدن مطالعات اجتماعی/ ناقص دیدن مطالعات بورديو در پژوهش‌ها/ لزوم در نظر گرفتن روابط قدرت/ توجه به دلایل تغییرات در سبک زندگی/ در سایه بودن سبک زندگی/ اصول جامعه مشترک اسلامی (تغافل - فرح - تساهل - هم‌زیستی اجتماعی - عدالت و اخلاق)/ نقد حصرگرایی در دین‌شناسی/ نقد تحویل‌نگری و خاص‌انگاری امور در دین/ توجه به چندتباری مسائل دینی/ چالش اخباری‌گری فرهنگی/ نقد اجتهادهای موجود و لزوم اجتهاد الگونگر/ ارائه مؤلفه‌های سنجش

	موقعیت‌مندان			
۸	ن. فاضلی و شریفی ۱۳۹۹	ارزیابی درباره تأثیرات فرهنگی و اجتماعی اقدامات انجام شده شهرداری تهران	نظریه‌های شاخص/ تحلیل محتوای اسناد شهرداری و اسناد مرتبط/	ارزش حیا و حیات طیبه و پرهیز از تجمل و... مبتنی بر بیانات رهبری و روایات/ فراترکیب پژوهش‌ها/ جایگاه سازه‌های بنیادین دینی در عرصه‌های سبک زندگی کجاست؟ بر پایه اسناد بالادستی جایگاه مفاهیم معطوف به سبک زندگی دینی چیست؟
۹	زائری ۱۳۹۳	سبک زندگی چیست و چه باید کرد	توصیف و مرور	کتاب مجموعه سخنرانی‌هاست و فرم علمی ندارد. اما از منظر پرداختن به مسائل نسل جوان با دیدی روشن اهمیت دارد.
۱۰	محمدصادق ق کوشکی ۱۳۹۳	آیا انقلاب اسلامی به عنوان یک تفکر جامع درباره شیوه زندگی دیدگاه خاصی دارد	توصیف و مرور	سبک زندگی غربی و آمریکایی را به انحاء مختلف نقد می‌کند و به‌مرور آنچه در جامعه از آن وجود دارد می‌پردازد. اعتقاد دارد که تحولات رفتاری مردم برنامه‌ریزی شده نبوده است و اگر استراتژی دقیق برای سبک زندگی دینی بود از آن حمایت می‌شد.
۱۱	محمدعلی زم ۱۳۹۴	نمایش سبک زندگی مرتبط با سنن دینی و ارتباط با واقعیت‌ها و ضرورت‌های جهان مدرن	توصیف و روایت	فصولی دربار معرفت آداب شخصی و ادبیات ارتباط با خود/ معرفت آداب بندگی و ادبیات ارتباط با خدا/ معرفت آداب اجتماعی و ادبیات ارتباط با دیگران/ معرفت آداب زیست و ارتباط با طبیعت/
۱۲	میرباقری ۱۳۹۵	مفهوم و قلمروهای سبک زندگی و الگوها و زیرساخت‌های سبک زندگی اسلامی	توصیف و روایت	درباره الگوی خوراک، پوشاک، مسکن، تحصیل، اشتغال، ازدواج، تفریح و... از منظر اسلامی. /تحصیل زنان قطعه‌ای از پازل سبک زندگی غربی است. توقع اشتغال نیز به دنبالش می‌آید. نقش و موقعیت زن و مرد تغییر می‌کند.
۱۳	موسوی‌فر ۱۳۹۵	مهم‌ترین ساختارها و طبقه‌بندی‌های پیشنهادی برای سبک زندگی	بررسی اندیشمندان مسلمان/ توصیف و روایت	موانع پژوهشی در مطالعات سبک زندگی دینی: جدا پنداشتن دین از زندگی اجتماعی تا منطقه‌الفراغ پنداشتن تمام مباحث سبک زندگی و تفریط در تشخیص موضوع در مسائل سبک زندگی و تسامح در مستندات آن
۱۴	مریم چاوشی ۱۳۹۹	مبنای برنامه‌سازی در حوزه سبک زندگی اسلامی ایرانی	زیمل و بوردیو/ مصاحبه تخصصی	مبتنی بر سؤالات مؤلفه‌های اخلاق/ مالی/ سلامت/ دفاع امنیتی/ زمان‌شناسی/ تفکر و علم به وظایف/ خانواده/ اجتماعی/ عبادی و... در نظر گرفته شده است.

ابعاد دینداری

در این پژوهش‌ها ابعاد دینداری را مناسکی، اعتقادی و پیامدی تقسیم کرده‌اند. ایرانیان از منظر اعتقادی کاملاً دیندارند. وجود خدا و توکل و اطمینان به او به شکلی ثابت و بیش از نود درصد ایرانیان را دربرگرفته است. از منظر مناسک دینداری، روزه و نماز و . . . هرچند روند نزولی داشته اما شیب آن به شدت کم بوده است. از طرفی همچنان بازه ۷۰ تا ۸۵ درصد را دربرمی‌گیرد. (غفاری، ۱۳۹۴؛ کاظمی و فرجی، ۱۳۸۹) اما درباره دینداری پیامدی که مهم‌ترین ویژگی آن اخلاق و ارزش‌های اجتماعیست با بحران جدی روبرو هستیم.

شیوع و بروز نکات مثبت و منفی اخلاقی می‌تواند انسجام اجتماعی ایجاد کند. اعتماد و همبستگی بیافریند و یا گاهی محل امنیت و آرامش گردد. متأسفانه روال‌های اخلاقی به گواهی کلیه پژوهش‌های صورت گرفته نزولی است. موضوعاتی چون دروغ، پارتی‌بازی، چاپلوسی، فاصله زیاد تا شایسته‌سالاری و مواردی مشابه این، صفاتی است که به شکل مداوم در حال افزایش است. (غفاری، ۱۳۹۴، ۱۳۹۳؛ پژوهشگاه ۱۳۹۵) آنچه مهم است اینکه نمی‌توان انتظار سبک زندگی سالم داشت و به ویژگی‌های اخلاقی یک جامعه و یا تصور جامعه از ویژگی‌های اخلاقی رایج در آن بی‌اعتنا بود.

نکته قابل توجه در همه مطالعات، دینداری اجتماعی و باور به دینداری جامعه است. این دو عدد کاملاً از هم متمایز است. افراد در اغلب پژوهش‌ها خود را دیندار می‌دانند. اما باور دارند که جامعه از نظر دینداری شیب تند و منفی داشته است و روبه بدتر شدن نیز می‌رود. (رجب‌زاده، ۱۳۸۲؛ گودرزی، ۱۳۸۳) یکی از دلایل این نگاه اجتماعی به بروز و شیوع ارزش‌های منفی اخلاقی بازمی‌گردد. اتفاقی که پیامدهای اجتماعی دینداری را در جامعه کم‌رنگ نموده و از همین رو قضاوت درباره دینداری اجتماعی متفاوت ساخته است.

تعلقات مذهبی و ارزشی

بر اساس مجموع تحقیقات تجربی و میدانی که به برخی از آن‌ها اشاره شده، بروز تحولات مهم فرهنگی زیر در جامعه ایرانی مشهود است:

- بی‌شکلی جامعه مدرن، نظام‌گریزی، بی‌اصالتی، گشودگی
- تغییر گرایش‌های ارزش و رشد علم‌گرایی و عقلانیت‌ابزاری
- تغییرات در سبک زندگی، الگوی ازدواج، تفریح و مصرف

- فردگرایی، لذت‌گرایی، مصرف‌گرایی، تغییر اوقات فراغت
 - جهانی‌شدن، جهان‌وطنی، ارزش‌های جهان‌وطنانه
 - رواج انواع دینداری‌ها، تضعیف ادیان تاریخی، ویتترین ادیان
 - بهره‌گیری سرمایه جنسی و سیاست بدن
 - افزایش حس آزادی و اختیار در زندگی
 - شهری شدن، صنعتی شدن و فناوری: کاهش نظارت‌های بومی و محلی
 - تضعیف نهاد خانواده و خویشاوندی: رابطه عاطفی عشق محورانه
 - پافشاری بر انتخاب و اختیار افراد
 - رشد سکولاریسم (دین فردی) (حاجیانی و قهرمانی‌نژاد، ۱۳۹۳)
- چنانچه مشاهده می‌شود بخش زیادی از موارد بالا به تغییرات ارزشی یا تعلقات مذهبی و شیوه دینداری افراد بازمی‌گردد. نمی‌توان این تغییرات را در تعلقات و باورهای دینی برای مطالعه سبک زندگی از نظر دور داشت. شاید بتوان گفت یکی از دلایل حساس شدن سیاستمداران و مبلغان مذهبی نسبت به وضع موجود همین تغییرات یاد شده باشد.
- در راستای تغییرات بالا و در ادامه فرایندهای جهانی‌شدن، تحول در نگاه‌های مذهبی نسبت به محارم، مصرف، بدن و پوشش پیش آمده است. انواع باورهای تساهل و تسامح مذهبی و تغافل نسبت به گناه دیگری از موارد توصیه‌شده در دین اسلام بوده است. اصالت فرح و تبلیغ آن و شکل‌گیری پادگروه‌های مرتبط با آن، بنیادگرایان دینی را در مقابل این گروه قرار داده و دوقطبی ایجاد شده (پذیرش و طرد موارد یادشده) عاملی برای ایجاد فاصله میان الگوهای ارزشی و نگرشی و عدم اعتماد به دیندارانه رفتار کردن جامعه شده است. (الهی و عزیزی، ۱۳۹۷:۲۲۹)
- چنانچه در پژوهش‌های مختلف دیده می‌شود تعلقات مذهبی هم بر سبک زندگی و هم بر شاخص‌های دیگری از سبک زندگی اثرگذار است. تعلقات مذهبی بر نوع ارتباطات و یا تحصیل زنان هم اثرگذار است. اگر قرار به مقابله با سبک‌های زندگی غربی است، نیاز به تقویت سبک زندگی سنتی یا دینی است. مذهب باید ارزش فرهنگی مقاوم در برابر فرهنگ غرب باشد. اخلاق را ذیل این بخش می‌توان دید. (فردرو، ۱۳۹۳)
- متغیرهای مناسک مذهبی و هویت مذهبی رابطه منفی با ازخودبیگانگی دارد. از طرفی هرچه تعلق مذهبی بیشتر باشد سبک زندگی سنتی‌تر خواهد بود. این رابطه تعریف شده در بخش زیادی از مطالعاتی است که ارتباط دین و سبک زندگی را سنجیده‌اند. برخی از متفکرین بر این

باورند که علیرغم ترویج سبک زندگی دینی، آنچه بیشتر توصیه می‌شود سبک زندگی تقلیدی است تا سبک زندگی تحلیلی. همین مهم یکی از دلایل دوری گزیدن از این سبک زندگی در شرایط حاضر شده است. (حاجیانی و قهرمانی‌نژاد، ۱۳۹۳)

برخلاف جوامع غربی ما نه با ایدئولوژی‌های انسانی در برابر ایدئولوژی دینی مواجه شدیم و نه دین به قلمرو خصوصی پناه برده است. عرفی شدن در جامعه ما به معنای عقلانی شدن، تخصصی شدن و تمایزیابی ساختی- کارکردی، دیوانسالارانه شدن و خودمختاری خرده سیستم‌های جامعه از دین است. (کاظمی و فرجی، ۱۳۸۲)

مطالعات سبک زندگی دینی و جنسیت

در بخش زیادی از مطالعاتی که مختص سبک زندگی اسلامی نگاشته شده و بعضاً به‌مرور و توصیف و توصیه اکتفا کرده مسئله جنسیت و خصوصاً زنان مورد توجه قرار گرفته است. هر نوع مدیریت بدن از جمله پوشش و حجاب در این نوع نگاه مورد توجه است. هرگونه کنشگری زنان اعم از تحصیل و اشتغال را در ارتباط با سبک زندگی می‌دانند. در بسیاری از این قبیل مطالعات انواع تغییرات را نیز برآمده از سبک زندگی زنان خوانده‌اند.

نمونه‌ای از این رویکرد را که زنان را عامل ولنگاری و پیدایش معصیت در جامعه و از دست رفتن جامعه می‌دانند در متن زیر می‌شود دید:

«الگوی تحصیل غربی هم الگوی نوینی در خدمت اهداف سرمایه‌داری و هماهنگ با سایر سبک‌ها و الگوهای اجتماعی است. به‌عنوان مثال محور اصلی در تغییر جایگاه زنان، باسواد شدن و تعلیم و تربیت آن‌ها به مفهوم غربی است و این باسواد سازی و ارتقاء تحصیلات، قطعه‌ای از پازل سبک زندگی غربی است که با قطعات دیگر آن دستگام هماهنگ است و آن‌ها را هم به دنبال می‌آورد. وقتی باسواد شدن زنان به دانشگاهی شدن آن‌ها و دانشگاهی شدن به فراگیری فرمول‌ها و ارزش‌های خاص تعریف شد، بلافاصله توقع اشتغال هم پیدا می‌شود که این توقع، روابط و نقش‌های زن و مرد را در خانواده تغییر می‌دهد. همچنین مفهوم مشارکت اجتماعی، دگرگون می‌شود، چراکه وقتی زن از مهارت‌های خاصی برخوردار شود متناسب با آن اشتغال اجتماعی ایجاد می‌شود و مفهوم مشارکت اجتماعی تبدیل پیدا می‌کند. در این بین آرام‌آرام از جاذبه‌های زنانه هم در محیط کار و محیط اجتماعی استفاده خواهد شد و نمایش جذابیت‌های جنسی، ارزشمند تلقی می‌شود. اینجاست که نظام سرمایه‌داری شهوات را هم به نفع خود ساماندهی کرده و ساختارهایی

برای آن به وجود می‌آورد و مفهوم خانواده را تغییر می‌دهد و هم‌جنس‌گرایی و سایر فعالیت‌های ناسازگار با ساختار خانواده را به قانون تبدیل می‌کند. (میرباقری، ۱۳۹۵: ۱۶)

و یا در بیانیه‌ای که واحد خواهران حوزه علمیه قم به نگارش درآورده، نسبت به تغییر و تحولات در خانواده ابراز نگرانی کرده است: «گزارش‌هایی چون افزایش طلاق‌های ناشی از نارضایتی جنسی، ظهور پدیده‌های جدید در روابط زناشویی متأثر از سریال‌های ماهواره‌ای که به خیانت در روابط زناشویی عقلانیت می‌بخشد. گزارش‌هایی از منابع رسمی مبنی بر تغییر الگوی انتقال ایدز از اعتیاد تزریقی به رفتارهای پرخطر جنسی، خبر کشف شبکه‌هایی که به روابط نامتعارف جنسی اشتغال داشته‌اند و اخباری از افزایش تورهای مسافرتی به مراکز توریسم جنسی و توریسم با محوریت لهو و لعب». (حوزه علمیه، ۱۳۸۹)

اما به نظر می‌رسد به‌جز کارهای مرتبط با سبک زندگی اسلامی در اغلب کارهای پژوهشی تغییرات در فعالیت‌های اجتماعی زنان به عنوان یک واقعیت روایت و در برخی موارد تفاوت‌هایی که بر سر راه رشد و پیشرفت زنان است بازگو می‌شود. به‌عنوان مثال تفاوت تقسیم کار بین زنان و مردان، تأکید بر اشتغال صرف زنان در رشته‌های فرهنگی و هنری، افزایش مشارکت زنان در آموزش عالی، فراغت، تفریح و مشارکت در فعالیت‌های مختلف، خرید کردن، پاساژگردی و ... متغیرهایی هستند که تحت تأثیر جنسیت درآمده و محاسبه شده است. درواقع به نظر می‌رسد «جنسیت به عنوان متغیری فراطبقاتی عمل می‌کند». (فاضلی، ۱۳۹۳: ۱۰۰)

انواع سبک زندگی دینی

یکی از موضوعات مهم و در ارتباط با سبک زندگی دینی موضوع حکومت دینی در جامعه است. وجود قوانین و سیاست‌های دینی خود عاملی برای تلفیق سبک‌زندگی‌ها شده است. درواقع برهم‌کنش زیست دینی مردم با فعالیت نهادهای حکومتی سبک‌زندگی‌های جدیدی را نیز آفریده است. تأثیرات فضای جهانی و مدرن شده را نیز نمی‌توان بر این سبک‌زندگی‌ها نادیده گرفت.

• سبک زندگی دینی

عمل تمام و کمال به باورها و اعتقادات و مناسک دینی. از الف تای زندگی را مبتنی بر تعالیم دینی ساختن و درگیر ظواهر و زیست روزمره نشدن. شاید این خالصانه‌ترین سبک زندگی دینی است که در اغلب کتاب‌ها با استعانت از آیات، روایات و احادیث توصیه شده است. انواع کتب با

عناوینی چون سبک زندگی علوی، مهدوی، رضوی، فاطمی (اشاره به القاب چهارده معصوم و یا رهبران ایران) نمونه‌هایی از آثاری در این سبک و سیاق است.^۱

• سبک زندگی انقلابی - بسیجی - ایدئولوژیک

نمونه‌ای از این سبک زندگی را می‌توان به شکل ایدئولوژیک تحت عنوان سبک زندگی انقلابی و یا بسیجی دید. سبکی که شاید بیش از هر چیز مرجع ابتدای انقلاب داشته باشد. دیندارانی که با ساده‌زیستی در راه تحقق حکومت اسلامی گام برمی‌داشتند. بخش زیادی از کسانی که در مدارس و دانشگاه‌های دینی تحصیل کرده‌اند، اعضای بسیج مساجد، سازمان‌ها و دانشگاه‌ها را می‌توان در این دسته گنجانید. می‌توان این سبک زندگی را سبک زندگی سیاسی مرتبط با حاکمیت جمهوری اسلامی دانست.

به‌عنوان مثال صادق کوشکی (۱۳۹۳) باور دارد که «تحولی که در رفتارهای اجتماعی مردم بعد از انقلاب اسلامی رخ داد برنامه‌ریزی نشده بود، تحولی بود که خود جامعه به‌تدریج به آن رسید ... یعنی درواقع اگر این روش‌ها از جانب حاکمیت برنامه‌ریزی می‌شد، مورد حمایت قرار می‌گرفت و به شکل سبک زندگی انقلاب اسلامی ثبت می‌شد». (کوشکی، ۱۳۹۳: ۸۶)

برخی پیشنهاد اعمال سیاست‌های سبک زندگی از بالا و کنترل‌کننده‌تر نسبت به وضع موجود را در کنار فعالیت‌های ترویجی داده‌اند. برخی به سخت‌گیرانه‌تر شدن سبک زندگی علاقه‌مند بودند. این در حالی است که در بخش دیگری از پژوهش‌ها درباره ناکارآمدی فشارهای موجود درباره سبک زندگی مانند پوشش سخن گفته‌اند.

در میان پژوهش‌هایی که در این دسته قرار گرفته‌اند گروه دیگری به هژمونی سبک زندگی دینی ترویج شده توسط نهادهای رسمی (سبک زندگی ایدئولوژیک) اشاره کرده‌اند. بی‌شکلی دین‌ورزی ایجاد شده که از بروز و رسوخ باورها و ارزش‌های مدرن در دین و رشد نهادهای جدید دینی در کنار دین سنتی حکایت می‌کند، مانع ترسیم هنجارهای نهادی عمومی گردیده است (کرمی و زادسر، ۱۳۹۲) و همین موضوع عاملی شده که زندگی روزمره، الگوی مقاومت در برابر

۱ این مجموعه مطالعات در بین نمونه‌های مورد مطالعه این مقاله نیست. اما با رجوع به کتابخانه ملی ایران می‌توان موارد زیادی را مشاهده کرد. از آن جمله می‌توان به چند منبع زیر اشاره کرد: خلیلی، احمد؛ ۱۳۹۹: سبک زندگی فاطمی، قم، نشر حکیم روز / مینایی‌پور، مرضیه؛ ۱۳۹۸: سبک زندگی دینی با تأکید بر آموزه‌های مهدوی، تهران، نشر آوای علی / ایمان‌زاده، علی؛ ۱۳۹۸: سبک زندگی علوی، تبریز، نشر عصر زندگی

نهادهای سلطه شده است. الگوی پوشش و حجاب را می‌توان در این مسیر تفسیر کرد. (وثوقی و خواجه‌زاده، ۱۳۹۴)

• سبک زندگی سنتی

در کنار دو سبک زندگی دینی و ایدئولوژیک، می‌توان سبک زندگی سنتی را برشمرد. سبکی که می‌تواند تلفیقی از دو سبک زندگی یاد شده باشد، اما آن‌ها نباشد. این سبک بیش از هر چیز به دوران پیشامدرن بازمی‌گردد.

«نکته قابل تأمل آنکه به طور عمده سنت به مثابه امری تاریخی دیده می‌شود، درحالی‌که در معنای سبک زندگی سنت به مثابه سیره جایگاه قابل تأملی دارد. تحول سنت به مثابه سیره زندگی، اسلامیت فرامکان و فرازمان را در حدود ارزشی عرفی محدود می‌کند. امری که می‌تواند به‌نوعی ارجاع به سبک زندگی پیشامدرن و بدیلی پادفرهنگی برای جامعه مدرن تلقی گردد».

(فاضلی و شریفی، ۱۳۹۹: ۱۲۸)

• سبک زندگی تلفیقی

جامعه مدرن و ویژگی‌های امروزی سبک زندگی، واقعیت زندگی‌ها را چندتکه (بریکولاژ) کرده و سبک زندگی دینی نیز از آن بی‌بهره نمانده است. حضور نسل‌های جدید در خانواده‌های دینی و تکثر موجود در سبک‌زندگی‌ها، عاملی شده که از هر سبک گلچینی به دست آمده و مورد توجه قرار گیرد.

مسئله‌شناسی مطالعات سبک زندگی دینی

موضوع سبک زندگی اسلامی در قالب‌های مختلفی چون سبک زندگی ائمه و اولیای دین یا سبک زندگی زمامداران بزرگ جامعه ارائه شده است. تعداد زیادی از پژوهش‌ها مرور کتابخانه‌ای و اسنادی بر روایات و سخنان بزرگان است. مروری که در کنار هم قابلیت ترویج این سبک زندگی را دارد. در این مرور هم به زندگی افراد اعم از زن و مرد یا جوان و پیر پرداخته، هم تلاش شده نقش تعاملات فرد با خودش، خدا، جامعه، طبیعت را در نظر بگیرد. رابطه فرد با حکومت هم تا حدی مورد ارزیابی قرار گرفته و از سویی تلاش شده زمامداران از منظر اسلام را از نظر بگذرانند. این مطالعات ترویجی کمتر از اصول علمی پیروی کرده‌اند. البته این به معنای آن

نیست که مطالعات سبک زندگی دینی به تمامی غیر پژوهشی بوده‌اند. نمونه‌هایی از پژوهش‌های شاخص سبک زندگی اسلامی در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخشی دیگر از پژوهش‌ها از طریق سنجش دینداری میزان بروز و ظهور این سبک در جامعه بررسی شده و با متغیرهای دیگری سنجیده شده است. در واقع در بسیاری از مطالعات همبستگی ارتباط شاخص‌هایی مثل جنسیت، تحصیلات، سرمایه فرهنگی یا مصرف فرهنگی و ... را با سبک زندگی دینی سنجیده‌اند.

در دسته دیگری از مطالعات تلاش شده شاخص‌های اصلی و علمی سبک زندگی دینی به پژوهشگران عرضه شود. در این دسته از پژوهش‌ها با کمک مطالعات علمی و روایات بر آن شده‌اند تعدادی شاخص برای سنجش به دست آید که این مطالعات هدفمندتر و استاندارد دنبال شود. می‌توان به پژوهش کاویانی چنین نگاه کرد. (کاویانی، ۱۳۹۲)

بخشی از این مطالعات با تکیه بر دیدگاه رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب بر این باورند که «نهایی‌ترین و اساسی‌ترین هدف سبک زندگی ساخت تمدن اسلامی است. در حقیقت سبک زندگی یکی از دو رکن اساسی تمدن نوین اسلامی، یعنی جنبه نرم‌افزاری تمدن اسلامی است.» (موسوی فر، ۱۳۹۵: ۲۹) به نظر می‌رسد از همین‌روست که پرداختن به مسئله سبک زندگی بسیار جدی در تمام این سال‌ها دنبال شده است.

مطالعات انتقادی سبک زندگی اسلامی هم کم نبودند. مطالعاتی که به بدون تنوع بودن سبک زندگی، تجویزی بودن و غیر جذاب بودن آن‌ها اشاره می‌کند. (حاجیانی و قهرمانی‌نژاد، ۱۳۹۳) یا اشاره به از دست رفتن مرجعیت سخنگوهای دینی و بی‌شکلی دین‌ورزی علیرغم گسترش نهادها و کارگزاران جدید دینی کرده است. (کرمی قهی و زادسر، ۱۳۹۲) یا اینکه تأکید شده اصول جامعه مشترک اسلامی تعافل، فرح، تساهل، هم‌زیستی اجتماعی، عدالت اجتماعی و اخلاق در بسیاری از سبک‌های زندگی ترویج شده دیده نمی‌شود. (الهی و عزیزی، ۱۳۹۷) از دیگر نقدهایی که می‌توان از درون مطالعات اسلامی به الگوهای سبک زندگی دینی مشاهده کرد موضوع حصرگرایی در دین بوده است. عدم توجه به چندتباری بودن مسائل دینی و اخباری‌گری فرهنگی را مانع از رسیدن به سیره و الگوهای عملی سبک زندگی دینی دانسته‌اند. (الهی و عزیزی، ۱۳۹۷)

از دیگر نقدهای برآمده در این مطالعات جدا پنداشتن دین از زندگی اجتماعی تا منطقه‌الفراغ پنداشتن تمام مباحث سبک زندگی و تفریط در تشخیص موضوع در مسائل سبک زندگی و

تسامح در مستندات آن (موسوی فر، ۱۳۹۵: ۱۹۹) بوده است. کنار گذاشته شدن سویه انتقادی مطالعات جامعه‌شناسی و بسط سیطره کمی مطالعات علوم اجتماعی از یک سو و تأثیر ادبیات روانشناسی و ارجاع اعمال به نیت و اراده فرد نیز از دیگر انتقادات مطرح بوده است. (الهی و عزیزی، ۱۳۹۷: ۱۵)

از دیگر رویکردهای این نوع مطالعات تبلیغ برخی روحیه‌ها و یا رفتارهای عملی برای رسیدن به سبک زندگی دینی است. مرگ آگاهی در عین زندگی (ذکائی و امن پور، ۱۳۹۱)، روحیه جهادی و خدامحوری و دنبال کردن سبک زندگی زمامداران و ترویج آن‌ها (برزگر، ۱۳۹۸)، توجه به معرفت آداب زندگی و ارتباط با خدا (زم، ۱۳۹۴) و مواردی از این دست از موضوعاتی است که در این پژوهش‌ها دنبال شده است.

در دیگر موارد، درباره انواع سبک‌های دینداری اعم از تکثرگرایی، شمول‌گرایی و انحصارگرایی (میرزایی و باباصفری، ۱۳۹۴) سخن گفته شده است. توجه به انواع ارتباطات و ارتباطات کلامی و نامحرم (رستمی و مرادخانی، ۱۳۹۷)، توجه به پوشش دینی، واجبات و محرمات و مسائل اجتماعی دیگر از موضوعات این قبیل مطالعات به حساب آمده‌اند.

سبک زندگی دینی با نوع زندگی سلامت‌محور، نوع استفاده از رسانه، جنسیت، تحصیلات زنان و مصارف فرهنگی همبسته است.

جمع‌بندی انتقادی

چنانچه گفته شد در این پژوهش ۳۰ مقاله و ۱۴ کتاب از خلال تعداد بسیاری متون گزینش شده با محتوای سبک زندگی دینی، جهت فراترکیب انتخاب شده‌اند. تلاش شد تا حدودی محتوای این متون به شکل تفسیری مورد توجه قرار گرفته و حتی بخش‌های انتقادی متون به تفکیک، دسته‌بندی و عرضه گردد.

در بین پژوهش‌های کمی مورد مطالعه، اغلب محققین به تبیین یک رابطه همبستگی بسنده کرده بودند. در بین متغیرها چندان به موضوعاتی چون پایگاه اجتماعی، عدالت، قدرت و انواع همبستگی‌های اجتماعی اشاره نشده بود و چنانچه پیش‌تر هم ذکر آن رفت به نگاه فردی و روان‌شناسانه بسنده شد. هرچند که جمیع تحقیقات سیاست‌گذار برای این سبک زندگی فردی، کنترل‌ها و برنامه‌های نهادی و ساختاری را پیشنهاد داده بودند.

سبک زندگی دینی بدون گسترش عدالت به عنوان یکی از اصول دین بی‌معناست. اما مفاهیمی چون ظلم و بی‌عدالتی در اندیشه مطالعات سبک زندگی اسلامی رایج کمتر مورد بررسی قرار گرفته است. در سویه‌ای دیگر اساساً مطالعات سبک زندگی دینی در بهترین حالت بعد از وظایف مردم اشاراتی به وظایف زمامداران دارد. درباره نظام‌های حکمرانی حرفی زده نمی‌شود. درباره مسئولیت علما و زمامداران سخنی به میان نمی‌آید.

در میان پژوهش‌های مبتنی بر نظریات پیشرو نیز بورديو بیشترين ارجاع را داشت. اما این نکته جالب توجه است که ذکر نظریات به شکل مروری بوده و شاهد گفتگوی انتقادی با این نظریات نبوده‌ایم. از طرفی در بسیاری از موارد عدم فهم دقیق نظریات، چون مورد بورديو باعث ساده‌سازی نظریه و تقلیل تبیین‌های مبتنی بر این نظریات به صفات و انتخاب‌های شخصی شده است.

به نظر می‌رسد می‌بایست در مسئله شناسی تلفیقی از دغدغه‌های جامعه‌ای که مردمش مسلمانند و حکومتش جامعه دینی مطالبه می‌کند، به همین‌طور یک نسل جهانی شده ارائه داد. باید به جنبش‌های اجتماعی جدید توجه کرد. باید انواع مصرف را دید و به مقوله مصرف متظاهرانه و علاقه‌مندی به تمایز در این جامعه پرداخت. در مطالعاتی که صرفاً به سبک زندگی اسلامی پرداخته‌اند توجه زیادی به این جامعیت نشده است. به نظر می‌رسد گستره مسئله و شرایط موجود سیاسی و اجتماعی حتی در موضوع و مسئله سبک زندگی هم قطب‌بندی ایجاد کرده، گویی جمعیتی تنها باید مسئله جهان جدید داشته باشند و گروهی دیگر مسئله دین یا سنت. از این‌رو این دو دستگی و عدم تلفیق باعث شده موضوعات و مطالعات جامع نباشند و یا اگر هم جامع هستند، توسط قطب‌های مختلف خوانده نشده و انباشت علمی صورت نگیرد.

بخش زیادی از مطالعات درباره سبک زندگی دینی را می‌توان در زمره مطالعات سیاست‌گذارانه دید و بخش بیشتری را در حوزه ترویج. مطالعات ترویجی سبک زندگی دینی از پرشمارترین مطالعات است. در واقع به محض جستجوی کارهای مرتبط با سبک زندگی با انبوهی از کتب و مقالاتی روبرو می‌شویم که سنت علمی خاصی را دنبال نمی‌کنند و مروری از روایت‌ها و حرف‌های خوب است. باید‌ها و نباید‌هایی که جهت کسب رضایت پروردگار باید رعایت کرد. در این کارها ردی از وضعیت روز جامعه نیست. دغدغه‌های اساسی شهروندان شهرهای مدرن که علاقه‌مند به زیست مسلمانانه هستند کمتر مورد توجه قرار گرفته است. همین موضوع زبان مطالعات را از زبان آشنای نسل جدید دور کرده است.

به نظر می‌رسد در این مطالعات مؤلفه‌های سبک زندگی دینی به‌تمامی ترویج نمی‌شود و تنها بر بخشی از آن که پوشش و ظاهر است تأکید بسیار می‌شود. موضوع علم و تفکر، پاکدستی و شفافیت‌های مالی، سلامت و بهداشت، خانواده، باورها و اعتقاداتی که در آن خشونت یا تعصب چنان پررنگ نیست، اصول اجتماعی و انسجام بخش و . . . در این مطالعات کمتر دیده و توجه شده و تنها مناسک و امور مرتبط با فقه پررنگ گشته است. در سبک زندگی دینی آن‌قدر که مناسک و ظواهر از ارزش و توجه برخوردار است موضوعات اخلاقی مورد مذاقه قرار نمی‌گیرد و این از ضعف‌های بزرگ این مطالعات است. از طرفی تأکید بیش‌ازاندازه بر وظیفه‌محوری سبک زندگی دینی مانع تمیز دو کفه حق و تکلیف در این مطالعات چندان شده است و چنین به نظر می‌رسد زیستن در هوای سبک زندگی دینی، زیستن در قید تعهداتی است که افزایشده است و شاید در دنیای معاشده با عقل ابزاری امروز و لذاگرایی و فراغت‌جویی گسترده، فایده‌هایش معنادار نباشد.

گاهی در مطالعات، حرف زدن از خرده‌فرهنگ‌های دور راحت‌تر از حرف زدن درباره سبک زندگی دینی می‌شود. گویا خط‌کشی‌ها و خط قرمزها به یکباره پررنگ‌تر می‌گردد. امکان احضار ایده‌های خلاقانه از دست می‌رود. از همین‌روست که گویا انبان مطالعات دینی علیرغم بهره‌مندی از بودجه‌های بسیار و تولیدات بالا بسیار خالیست. درواقع مهم‌ترین آفت مطالعات سبک زندگی دینی دولتی بودن و فرمایشی بودن آن‌هاست. عاملی که باعث توجه بیشتر به کمیت کارها به نسبت کیفیت آن‌ها شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ابوالحسنی نیارکی، فرشته؛ ۱۳۹۹: آسیب‌شناسی رشد اخلاقی در زیست اجتماعی اسلامی از منظر قرآنی، پژوهش‌نامه سبک زندگی بهار و تابستان - شماره ۱۰، ۹۱-۱۱۶
- احمدی، محمدحسن؛ ۱۳۹۹: جایگاه متن در تقریر سبک زندگی اسلامی، پژوهش‌نامه سبک زندگی بهار و تابستان - شماره ۱۰، ۹-۲۷
- اصمی اصطهباناتی، مریم؛ گروسی، سعیده؛ ۱۳۹۳: سبک زندگی دینی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال چهارم، پیاپی ۱۳، ۵۱۵-۵۳۸
- افخمی اردکانی، مهدی؛ توکلی، عبدالله؛ ۱۳۹۵: توسعه سرمایه اجتماعی و سرمایه روان‌شناختی در پرتو سبک زندگی اسلامی، دوفصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی، سال ده، شماره ۱۹، پاییز و زمستان، ۳۱-۵۴
- الهی خراسانی، علی؛ عزیزی، علیرضا؛ ۱۳۹۷: سبک زندگی مفهوم‌شناسی و نظریه‌ها، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ اول
- امینی، نوروز؛ حلال‌خور، کوثر؛ ۱۳۹۴: مؤلفه‌های سبک زندگی دینی از دیدگاه مقام معظم رهبری، نشریه مهندسی فرهنگی، سال نهم، شماره ۸۴، تابستان، ۱۰-۲۹
- باقری، شهلا؛ ۱۳۹۴: بررسی رابطه سبک زندگی و دینداری زنان دانشجوی دانشگاه خوارزمی. دوفصلنامه پژوهش‌های انتظامی-اجتماعی زنان و خانواده، دوره سوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۶۱-۱۷۵
- باقری، یاسر؛ غفاری، غلامرضا؛ ۱۳۹۹: تحلیل انتقادی، کوششی روش‌شناختی برای مواجهه با مناسبات قدرت، فصلنامه علمی روش‌شناسی علوم انسانی، زمستان، سال ۲۶، شماره ۱۰۵، ۸-۶۹
- برزگر ماهر، زینب؛ زرقانی، حسن؛ ۱۳۹۸: سبک زندگی اسلامی سیاسی، قم، انتشارات سرداران بنائیان سفید، محمد؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ کشتی‌آرای، نرگس؛ آقاپور، سیدمهدی؛ ۱۳۹۴: واکاوی مفهوم سبک زندگی اسلامی-ایرانی از دیدگاه مقام معظم رهبری در آینه آیات و روایات، مدیریت فرهنگی، سال نهم، شماره سی‌ام، زمستان، ۵۹-۹۰
- جوادی یگانه، محمدرضا؛ ۱۳۹۵: وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جامعه ایران، دفتر طرح‌های ملی وزارت ارشاد (سال انجام ۱۳۹۴)
- چاوشی، سیده‌مریم؛ ۱۳۹۹: سبک زندگی، از ایده تا سوژه: سوژه‌های برنامه‌سازی در حوزه سبک زندگی اسلامی‌ایرانی. قم: صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، نشر دین و رسانه.

چراغی، معصومه؛ پیراهری، نیره؛ بقایی سرابی، علی؛ کاشانی، مجید؛ کفاشی، مجید؛ ۱۳۹۹: پیش‌بینی تاب آوری بر اساس مؤلفه‌های اجتماعی (دیدگاه اعتقادی و سبک زندگی) در زنان درگیر به بلایای طبیعی، پژوهش اجتماعی پاییز، شماره ۴۸، ۸۱-۱۰۲

حاجیانی، ابراهیم؛ ۱۳۸۶: الگوهای سبک زندگی ایرانیان، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، چاپ اول
حاجیانی، ابراهیم؛ قهرمانی‌نژاد شایق، بهالدین؛ ۱۳۹۳: امکان‌سنجی تحقق سبک زندگی دینی (اسلامی) در جامعه ایران (بر اساس سه اثر مفاتیح‌الحیات، الحیات، سراج الشیعه)، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۳، شماره ۴، زمستان، ۵۱۳-۵۳۸

خانواده و مصرف کالاهای فرهنگی جدید، بیانیه تحلیلی دفتر مطالعات و تحقیقات زنان (حوزه‌های علمی خاوران) به مناسبت روز زن، خرداد ۱۳۸۹، نشر دفتر مطالعات و تحقیقات زنان

خورشید، صدیقه؛ شاهی، طاهره؛ هندی، اسفندیار؛ ۱۳۹۹: تبیین روابط میان سبک زندگی اسلامی، غنی‌سازی کار یا خانواده و اثربخشی زندگی نیروی کار سازمان (زمینه مطالعه: نیروی کار شرکت نفت نوشهر)، پژوهش‌نامه سبک زندگی، بهار و تابستان، شماره ۱۰، ۶۹-۹۰

ذکایی، محمدسعید؛ امن‌پور، مریم؛ ۱۳۹۱: تاریخ فرهنگی بدن در ایران، انتشارات تیس، چاپ اول
رجب‌زاده، احمد؛ ۱۳۸۲: رفتارهای فرهنگی ایرانیان، موج اول، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (سال انجام ۱۳۷۸)

رجب‌زاده، احمد؛ ۱۳۸۳: رفتارهای فرهنگی ایرانیان، موج دوم، سازمان تبلیغات اسلامی (سال انجام ۱۳۸۲)

رحمانی فیروزجاه، علی؛ سهرابی، سعیدیه (۱۳۹۲). سبک زندگی و دینداری. تهران: نگاه بینه.
رسا، امید؛ فراهانی، محمد؛ ۱۴۰۰: علل و منشأ تفاوت سبک زندگی انسان‌ها از دیدگاه قرآن، مطالعات قرآنی تابستان، شماره ۴۶، ۱۲۳-۱۴۳

رستمی، سمیه؛ مرادخانی، احمد؛ سالاری‌فر، محمدرضا؛ شفیعی مازندرانی، سیدمحمد؛ ۱۳۹۷: بررسی شاخص‌های ارتباط کلامی با نامحرم با رویکرد سبک زندگی اسلامی، دوفصلنامه سبک زندگی، سال چهارم، شماره ۷، پاییز و زمستان، ۱۱۱-۱۲۵

رضایی، عبدالعلی؛ ۱۳۸۰: ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج اول، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (سال انجام ۱۳۷۹)

رئوف موسوی، سید ابراهیم؛ ۱۳۹۹: مسئله سبک زندگی، شرکت انتشارات سوره مهر، چاپ اول
زائری، محمدرضا؛ ۱۳۹۳: سبک زندگی: نگاهی به زندگی دینی مسلمانان ایرانی. اصفهان: آرما.
زم، محمدعلی؛ ۱۳۹۴: رساله تشریفات: سبک زندگی ایرانی اسلامی. تهران: کتاب جمهوری

سراج‌زاده، سیدحسین؛ باقری، لیلا؛ ۱۳۹۶: تحلیل نظام‌مند پژوهش‌های سبک زندگی بعد از دهه ۸۰،

مطالعات فرهنگ - ارتباطات، دوره ۱۸، شماره ۳۷، بهار، ۱۳۱-۱۶۲

سفیری، خدیجه؛ صدفی، ذبیح‌اله؛ ۱۳۹۱: فراتحلیل مطالعات و پژوهش‌های جنسیت و سرمایه اجتماعی،

جامعه‌شناسی کاربردی شماره ۴۷، ۳۷-۷۴

سفیری، خدیجه؛ مدیری، فاطمه؛ ۱۳۹۰: فراتحلیل مطالعات عوامل اثرگذار بر اوقات فراغت، مطالعات

جامعه‌شناختی، سال ۱۸، شماره ۳۸؛ ۱۴۵-۱۶۶

شاکر‌نژاد، احمد؛ ۱۳۹۷: مبانی پانتهیستی سبک زندگی در معنویت‌گرایی جدید، پژوهش‌نامه سبک

زندگی بهار و تابستان، شماره ۶، ۲۵-۴۱

صبوریان، محسن؛ ۱۳۹۹: سبک زندگی در مراحل تکاملی پیشروی انقلاب اسلامی از منظر آیت‌الله خامنه

ای، نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان پاییز و زمستان، شماره ۱۹، ۲۵۱-۲۷۱

عطادخت، اکبر؛ هاشمی، جواد؛ جسارتی، علی؛ ۱۳۹۵: نقش میزان پایبندی زنان خانواده‌ها به سبک زندگی

اسلامی در پیش‌بینی عارضات خانوادگی، دوفصلنامه پژوهش انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده،

دوره ۴، شماره ۱، بهار و تابستان، ۴۹-۶۶

غفاری، غلامرضا؛ ۱۳۸۴: سنجش سرمایه اجتماعی کشور (موج اول)، وزارت کشور

غفاری، غلامرضا؛ ۱۳۹۳: سنجش سرمایه اجتماعی کشور (موج دوم)، وزارت کشور

غفاری، غلامرضا؛ ۱۳۹۴: موج سوم پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، دفتر طرح‌های ملی وزارت

ارشاد

فاضلی، محمد؛ ۱۳۹۸: مصرف و سبک زندگی، انتشارات علمی فرهنگی، چاپ اول

فاضلی، محمد؛ ۱۳۹۳: نگاه راهبردی به سبک زندگی، گزارش پژوهشی منتشر نشده

فاضلی، محمد؛ ۱۳۸۷: تصویری از سبک زندگی فرهنگی جامعه دانشجویی، تحقیقات فرهنگی، سال ۱،

شماره ۱، بهار، ۱۷۵-۱۹۸

فاضلی، نعمت‌الله؛ شریفی، سعید؛ ۱۳۹۹: دین و سبک زندگی: بررسی تجربی در کلان‌شهر تهران، مرکز

مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران

فرجی، مهدی؛ کاظمی، عباس؛ ۱۳۸۸: بررسی وضعیت دین‌داری در ایران (با تأکید بر داده‌های پیمایش

های سه دهه گذشته)، تحقیقات فرهنگی، دوره ۲، شماره ۶، تابستان، ۷۹-۹۵

فردرو، محسن؛ ۱۳۹۳: سبک زندگی و رسانه‌های نوین، انتشارات مه‌آسا، چاپ اول

فیروزآبادی، سید احمد؛ میرزایی، حسین، جاذبی، خالد؛ ۱۳۹۴: بررسی رابطه میان مفاهیم سبک زندگی و

هویت مذهبی در شهر و روستا (مورد مطالعه: جوانان ۱۸-۳۰ ساله شهر بوکان و سه روستای

«سلامت، کوره‌کانی و گولان سفلی»، توسعه اجتماعی، دوره ۱۰، شماره ۲، زمستان، ۷-۲۶

کاظمی، عباس؛ فرجی، مهدی؛ ۱۳۸۹: سنجش دینداری ایرانیان، دفتر پژوهش‌های کاربردی سازمان تبلیغات اسلامی

کافی، مجید؛ ۱۳۹۴: مدل اصلاح و راهکارهای گسترش سبک زندگی اسلامی، دوفصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، سال ۷، شماره ۱۴، پاییز و زمستان، ۵۷-۷۵

کاویانی، محمد؛ ۱۳۹۳: چیستی سبک زندگی اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، مرکز چاپ و انتشارات کاویانی، محمد؛ ۱۳۹۲: سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

کاویانی آرانی، محمد؛ فولادی وندا، حفیظ الله؛ ۱۳۹۵: نقش جامعه در تغییر و اصلاح سبک زندگی، معرفت، سال ۲۵، شماره ۲۳۱، اسفند، ۲۷-۴۰

کاویانی آرانی، محمد؛ ۱۴۰۰: نقش حکومت و قوانین بین‌الملل در سبک زندگی اسلامی؛ با رویکرد اصلاح اجتماعی، تحقیقات بنیادین علوم انسانی تابستان، شماره ۲۳، ۹۷-۱۱۶

کریمی قهی، محمدتقی؛ زادرسر، زینب؛ ۱۳۹۲: سنجش بررسی رابطه دین‌داری و سبک زندگی (مطالعه موردی زنان ۲۰ ساله و بیشتر ساکن شهر تهران)، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۵، شماره ۱، ۸۵-۱۰۱

کوشکی، محمدصادق؛ ۱۳۹۳: سبک زندگی به روایت انقلاب اسلامی. قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف.

گودرزی، محسن؛ ۱۳۸۲: ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، موج دوم، دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

گودرزی، محسن؛ ۱۳۸۳: گرایش‌های فرهنگی و نگرش‌های اجتماعی در ایران، سازمان تبلیغات اسلامی

مزیانی، محمدصادق؛ ۱۳۹۴: رسالت حوزه در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی، نشریه حوزه، سال ۳۲، شماره ۱۷۵، ۲۰-۶۵

مجلس‌آذر، محمد مهدی؛ ناطقی، فائزه؛ غفاری، خلیل؛ ۱۴۰۰: طراحی و اعتبارسنجی الگوی تربیتی والدین مبتنی بر سبک زندگی اسلامی به منظور کاهش شکاف بین‌نسلی، علوم روان‌شناختی تابستان، شماره ۱۰۰، ۶۰۹-۶۲۰

محمدزاده، زینب؛ ۱۳۹۵: بررسی تأثیر سبک زندگی اسلامی بر روابط فردی، اجتماعی و خانوادگی، تحقیقات جدید در علوم انسانی، بهار، دوره ۲، شماره ۳، ۱۳-۳۱

مظاهری، حسین؛ ابراهیم‌پور سامانی، جمشید؛ رحیمی، سیدداریوش؛ ۱۳۹۶: مؤلفه‌ها و شاخص‌های سبک زندگی اسلامی، مطالعات تاریخ و تمدن ایران و اسلام تابستان، دوره ۲، شماره ۲، ۱۳-۳۹

موحدی، محسن؛ ۱۳۹۳: وظایف سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی در ترویج سبک زندگی اسلامی، سبک زندگی دینی پاییز، سال ۱، پیش‌شماره ۱، ۱۲۷-۱۵۴

موسوی فر، سیدمحمدتقی؛ ۱۳۹۵: ظرفیت‌های پژوهش سبک زندگی از منظر آیات و روایات. انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)

مهدوی کنی، محمدسعید؛ ۱۳۸۶: دین و سبک زندگی مطالعه موردی شرکت‌کنندگان در جلسات مذهبی. انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)

میرباقری، سیدمحمد مهدی؛ ۱۳۹۵: نگرشی در مسئله سبک زندگی، نشر تمدن نوین اسلامی، چاپ اول
میرزایی، حسین؛ باباصفری، نافع؛ ۱۳۹۴: بررسی رابطه نوسازی و تکثرگرایی دینی در بین جوانان شهر و روستاهای سمنجان، مطالعات جامعه‌شناختی، دوره ۲۲، شماره ۱، ۱۰۳-۱۲۹

ندیری، معصومه؛ محمودی، محمدهادی؛ ۱۳۹۳: لایف استایل-زندگی بدون سبک، انتشارات امیرکبیر
نجاتی حسینی، سید محمود؛ ۱۳۹۱: واقعیت اجتماعی نمازخوانی در ایران: مطالعات نماز و نمازپژوهی‌ها، مطالعات و تحقیقات اجتماعی، دوره ۱، شماره ۱، بهار، ۱-۳۷

نظری، علی اشرف؛ ۱۳۹۵: سبک زندگی و هویت در ایران، انتشارات تمدن ایرانی، چاپ اول
وثوقی، منصور؛ خواجه‌زاده، نسیم؛ ۱۳۹۴: سبک زندگی به‌منزله نوعی مقاومت (مطالعه موردی جوانان شهر دزفول)، مطالعات جامعه‌شناخت جوانان، سال ۶، شماره ۱۸، تابستان، ۱۴۹-۱۶۶

هاشمیان، سیدمحمدحسین؛ میرمطلبی، سیدعلی؛ ۱۳۹۹: بررسی کارویژه‌های روحانیت در تعامل با نظام جمهوری اسلامی به مثابه مؤثرترین ساختار سیاست سبک زندگی و دین‌داری از منظر رهبران انقلاب، پژوهش‌نامه سبک زندگی بهار و تابستان، شماره ۱۰، ۱۴۵-۱۶۹

Abolhosni Niarki, Ferishte; 2019: Pathology of moral development in Islamic social life from a Quranic perspective, Lifestyle Research Journal, Spring and Summer - Number 10, 116-91 (in persian)

Afkhami Ardakani, Mehdi; Tavakoli, Abdullah; 2015: Development of social capital and psychological capital in the light of Islamic lifestyle, Bi-Quarterly Journal of Islamic and Psychology Studies, Year 10, Number 19, Autumn and Winter, 31-54 (in persian)

Ahmadi, Mohammad Hassan; 2019: The place of the text in the interpretation of Islamic lifestyle, Lifestyle Research Journal, Spring and Summer - No. 10, 9-27 (in persian)

Amini, Nowruz; Halal Khor, Kausar; 2014: Components of religious lifestyle from the perspective of Supreme Leader, Cultural Engineering Journal, 9th year, number 84, summer, 29-10 (in persian)

Asmi Estebhanati, Maryam; Garossi, Saeedeh; 2013: Religious lifestyle and factors influencing it among students of Shahid Bahonar University of Kerman, Culture in Islamic University, 4th year, 13, 515-538 (in persian)

Atadokht, Akbar; Hashemi, Javad; Jesarati, Ali; 2015: The role of women's family adherence to the Islamic lifestyle in predicting family complications, bi-quarterly Journal of Police-Social Research on Women and Family, Volume 4, Number 1, Spring and Summer, 49-66 (in persian)

Bagheri, Shahla; 2014: Investigating the relationship between lifestyle and religiosity of female students of Kharazmi University. Two Quarterly Journal of Police-Social Research on Women and Family, Third Term, Second Issue, Autumn and Winter 161-175 (in persian)

- Bagheri, Yasser; Ghaffari, Gholamreza; 2019: Critical analysis, a methodological effort to face power relations, *Humanities Methodology*, Winter, Year 26, Number 105, 69-8 (in persian)
- Banaeiyan Sefid, Mohammad; Yarmohamedian, Mohammad Hossein; Keshti Arai, Narges; Aghapour, Seyed Mehdi; 2014: Analyzing the concept of Islamic-Iranian lifestyle in these verses and traditions from the perspective of the Supreme Leader, *Cultural Management*, 9th year, 30th issue, Winter, 59-90 (in persian)
- Barzegar Maher, Zainab; Zarghani, Hassan; 2018: Political Islamic lifestyle, Qom, Sarbadaran Publications (in persian)
- Beck, C (2002), "Mothering multiples: a Meta synthesis of Qualitative research", *MCN, the American journal of maternal/child Nursing*, 28 (2): 93-99
- Beck, C (2002), "Mothering multiples: a Meta synthesis of Qualitative research", *MCN, the American journal of maternal/child Nursing*, 28 (2): 93-99
- Bench, S. and Day, T. (2010). The User Experience of Critical Care Discharges: A Meta – Synthesis of Qualitative Research. *International Journal of Nursing Studies*, 47 (4):487 - 499.
- Bench, S. and Day, T. (2010). The User Experience of Critical Care Discharges: A Meta – Synthesis of Qualitative Research. *International Journal of Nursing Studies*, 47 (4):487 - 499.
- Chavoshi, Seideh Maryam 2019: Lifestyle, from idea to subject: programming subjects in the field of Iranian Islamic lifestyle. Qom: Radio and Television of the Islamic Republic of Iran, General Directorate of Islamic Media Research, Publication of Religion and Media. (in persian)
- Cheraghi, Masoume; pirahari, nayereh; Baqaee Sarabi, Ali; Kashani, Majid; Kafashi, Majid; 2019: Prediction of resilience based on social components (belief and lifestyle) in women involved in natural disasters, *Fall Social Research*, No. 48, 81-102 (in persian)
- Decoster, J. (2003). meta-analysis notes. retrieved from: (<http://stat-help.com>)
- Decoster, J. (2003). meta-analysis notes. retrieved from: (<http://stat-help.com>)
- Elahi Khorasani, Ali; Azizi, Alireza; 2017: Lifestyle, Conceptology and Theories, Mashhad, Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation, first edition (in persian)
- Family and consumption of new cultural goods, analytical statement of Women's Studies and Research Office (Sisteran Theological Fields) on the occasion of Women's Day, June 2019, published by Women's Studies and Research Office (in persian)
- Faraji, Mehdi; Kazemi, Abbas; 2018: Studying the state of religiosity in Iran (with emphasis on survey data of the past three decades), *Cultural Research*, Volume 2, Number 6, Summer, 79-95 (in persian)
- Fardru, Mohsen; 2013: Lifestyle and new media, Mah-asa Publications, first edition (in persian)
- Fazeli, Mohammad; 2013: A strategic look at lifestyle, unpublished research report (in persian)
- Fazeli, Mohammad; 2017: An image of the cultural lifestyle of the student community, *Cultural Research*, Year 1, Number 1, Spring, 175-198 (in persian)
- Fazeli, Mohammad; 2018: Consumption and lifestyle, scientific and cultural publications, first edition (in persian)
- Fazeli, Nematollah; Sharifi, Saeed; 2019: Religion and lifestyle: an experimental study in Tehran metropolis, Tehran City Planning and Studies Center (in persian)
- Firouzabadi, Seyyed Ahmad; Mirzaei, Hossein, Jazebi, Khaled; 2014: Investigating the relationship between the concepts of lifestyle and religious identity in the city and the village (case study: 18-30-year-old youth of Bukan city and three villages "Salamt,

- Kurakani and Golulan Sofla", *Social Development*, Volume 10, Number 2, Winter, 26-7 (in persian)
- Ghafari, Gholamreza; 2005: Measuring the country's social capital (first wave), Ministry of Interior (in persian)
- Ghafari, Gholamreza; 2013: Measuring the country's social capital (second wave), Ministry of Interior (in persian)
- Ghafari, Gholamreza; 2014: The third wave of the survey of values and attitudes of Iranians, National Plans Office of the Ministry of Guidance (in persian)
- Glass, G. V. (1976). Primary, secondary and meta- analysis of research. *Educational researcher*, 5: 3-8
- Glass, G. V. (1976). Primary, secondary and meta- analysis of research. *Educational researcher*, 5: 3-8
- Gudarzi, Mohsen; 2003: Values and Attitudes of Iranians, Second Wave, Office of National Plans of the Ministry of Culture and Islamic Guidance (in persian)
- Gudarzi, Mohsen; 2004: Cultural trends and social attitudes in Iran, Islamic Propaganda Organization (in persian)
- Hajiani, Ibrahim; 2007: Lifestyle patterns of Iranians, Strategic Research Institute, first edition (in persian)
- Hajiani, Ibrahim; ghahramani Nejad Shayeq, Bahauddin; 2013: Feasibility of realizing a religious (Islamic) lifestyle in Iranian society (based on the three works of Mafatih Al-Hayat, Al-Hayat, Siraj Al-Shi'ah), *Social Studies and Research in Iran*, Volume 3, Number 4, Winter, 513-538 (in persian)
- Hashemian, Seyyed Mohammad Hossein; Mirmotallebi, Seyyed Ali; 2019: Investigating the special functions of the clergy in interaction with the Islamic Republic system as the most effective structure of lifestyle and religiosity policy from the perspective of the leaders of the revolution, *Spring and Summer Lifestyle Research Journal*, No. 10, 145-169 (in persian)
- Javadi Yeganeh, Mohammad Reza; 2015: Social, cultural and moral situation of Iranian society, National Projects Office of the Ministry of Culture and Islamic Guidance (2014) (in persian)
- Kafi, Majid; 2014: Reform model and ways to expand Islamic lifestyle, *Islam and Social Sciences Bi-Quarterly*, Year 7, Number 14, Autumn and Winter, 57-75 (in persian)
- Karami Qhehi, Mohammad Taghi; Zadsar, Zeinab; 2013: Assessing the relationship between religiosity and lifestyle (a case study of women aged 20 and over living in Tehran), *Women in Culture and Art*, Volume 5, Number 1, 85-101 (in persian)
- Kaviani Arani, Mohammad; 2021: The role of government and international laws in the Islamic way of life - the fruitfulness of social reform, *Summer Humanities Basic Research*, No. 23, 97-116 (in persian)
- Kaviani Arani, Mohammad; Fuladi Wanda, Hafizollah; 2015: The role of society in changing and reforming lifestyle, *Marefat*, year 25, number 231, March, 27-40 (in persian)
- Kaviani, Mohammad; 2013: What is the Islamic way of life, Allameh Tabatabai University, Printing and Publishing Center (in persian)
- Kaviani, Mohammad; 2014: Islamic lifestyle and its measuring tool. Qom: University and District Research Institute. (in persian)
- Kazemi, Abbas; Faraji, Mehdi; 2009: Measuring the religiosity of Iranians, Applied Research Office of the Islamic Propaganda Organization (in persian)

- Khurshid, Seddiqeh; Shahi, Tahereh; hendi, Esfandiari; 2019: Explaining the relationship between Islamic lifestyle, enriching work or family and the effectiveness of the life of the organization's workforce (Study field: Nowshahr Oil Company's workforce), Lifestyle Research, Spring and Summer, No. 10, 69-90 (in persian)
- Koushki, Mohammad Sadaq; 2013: Lifestyle according to the narrative of the Islamic Revolution. Qom: Supreme Leader's Representation Institution in Universities, Education Publishing Office. (in persian)
- Mahdavi kani, Mohammad Saeed; 2016: Religion and lifestyle, a case study of participants in religious meetings. Publications of Imam Sadiq University (AS) (in persian)
- Majles-Azar, Mohammad Mehdi; Nategi, Faezeh; Ghaffari, Khalil; 2021: Design and validation of parental education model based on Islamic lifestyle to reduce the intergenerational gap, Summer Psychological Sciences, No. 100, 609-620 (in persian)
- Mazaheri, Hossein; Ebrahimpour Samani, Jamshid; Rahimi, Seyed Dariush; 2016: Components and indicators of Islamic lifestyle, Studies on the History and Civilization of Iran and Islam Summer, Volume 2, Number 2, 39-13 (in persian)
- Mazinani, Mohammad Sadegh; 2014: The responsibility of the Hozeh in institutionalizing the Islamic lifestyle, Hozeh Magazine, No. 175, 65-20 (in persian)
- Mirbagheri, Seyyed Mohammad Mahdi; 2015: An attitude on the issue of lifestyle, New Islamic Civilization Publishing House, first edition (in persian)
- Mirzaei, Hossein; Babasafari, Nafe; 2014: Investigating the relationship between modernization and religious pluralism among the youth of Sanandaj city and villages, Sociological Studies, Volume 22, Number 1, 129-103 (in persian)
- Mohammadzadeh, Zeinab; 2015: Investigating the impact of Islamic lifestyle on individual, social and family relationships, New Research in Humanities, Spring, Volume 2, Number 3, 31-13 (in persian)
- Mousavifar, Seyyed Mohammad Taqhi; 2015: Capacities of lifestyle research from the perspective of verses and traditions. Publications of Imam Sadiq University (AS) (in persian)
- Movahedi, Mohsen; 2013: Duties of organizations and cultural institutions in promoting Islamic lifestyle, Autumn Religious Lifestyle, Year 1, Issue 1, 127-154 (in persian)
- Nadiri, Masoumeh; Mahmoudi, Mohammad Hadi; 2013: Lifestyle-life without style, Amirkabir Publications (in persian)
- Nazari, Ali Ashraf; 2015: Lifestyle and Identity in Iran, Iranian Civilization Publications, first edition (in persian)
- Nejat Hosseini, Seyyed Mahmoud; 2013: The social reality of prayer in Iran: studies of prayer and prayer studies, social studies and research, volume 1, number 1, Spring, 1-37 (in persian)
- Rahmani Firouzjah, Ali; Sohrabi, Sadia (2012). Lifestyle and religiosity. Tehran: Negah Binah. (in persian)
- Rajabzadeh, Ahmad; 2003: Cultural behaviors of Iranians, the first wave, National Plans Office of the Ministry of Culture and Islamic Guidance (the year of the research was 1999) (in persian)
- Rajabzadeh, Ahmad; 2004: Cultural behaviors of Iranians, the second wave, Islamic Propaganda Organization (year of research 2003) (in persian)
- Rasa, Omid; Farahani, Mohammad; 2021: The causes and origin of the difference in people's lifestyles from the perspective of the Qur'an, Summer Qur'anic Studies, No. 46, 123-143 (in persian)

- Rauf Mousavi, Seyed Ibrahim; 2019: The issue of lifestyle, Sureye Mehr publishing company, first edition (in persian)
- Rezaei, Abdul Ali; 2001: Values and Attitudes of Iranians, First Wave, Office of National Plans of the Ministry of Culture and Islamic Guidance (year completed 2000) (in persian)
- Rostami, Somayeh; Moradkhani, Ahmed; Salarifar, Mohammad Reza; Shafiei Mazandarani, Seyyed Mohammad; 2017: Investigating indicators of verbal communication with non-mahrams with the approach of Islamic lifestyle, Bi-Quarterly Journal of Lifestyle, Year 4, Number 7, Autumn and Winter, 111-125 (in persian)
- Sabourian, Mohsen; 2019: Lifestyle in the evolutionary stages before the Islamic Revolution from the perspective of Ayatollah Khamenei, Social Theories of Muslim Thinkers, Autumn and Winter, No. 19, 251-271 (in persian)
- Safiri, Khadijeh; Madiri, Fatemeh; 2018: meta-analysis of studies on factors influencing leisure time, Sociological Studies, year 2018, number 38; 145-166 (in persian)
- Safiri, Khadijeh; Sadafi, Zabih olah; 2013: meta-analysis of gender and social capital studies and researches, Applied Sociology No. 47, 74-37 (in persian)
- Sandelowski, M. ; Barros, J. (2006), Handbook for synthesizing qualitative research, Springer publishing company Inc
- Sandelowski, M. ; Barros, J. (2006), Handbook for synthesizing qualitative research, Springer publishing company Inc
- Sayer, Andrew (2010), Method in social science; a realist approach, New York: Taylor & Francis e-library
- Sayer, Andrew (2010), Method in social science; a realist approach, New York: Taylor & Francis e-library
- Serajzadeh, Seyed Hossein; Bagheri, Leila; 2016: Systematic analysis of lifestyle research after the 80s, Culture-Communication Studies, Volume 18, Number 37, Spring, 162-131 (in persian)
- Shaker nejad, Ahmed; 2017: Pantheistic foundations of lifestyle in new spiritualism, spring and summer lifestyle research journal, number 6, 25-41 (in persian)
- Vosughi, Mansour; Khajezadeh, Nasim; 2014: Lifestyle as a form of resistance (a case study of the youth of Dezful city), Youth Sociology Studies, Year 6, Number 18, Summer, 166-149 (in persian)
- Zaeri, Mohammadreza; 2013: Lifestyle: A look at the religious life of Iranian Muslims. Isfahan: Arma. (in persian)
- Zam, Mohammad Ali; 2014: Treatise on Rituals: Islamic Iranian Lifestyle. Tehran: ketab e jomhur publication (in persian)
- Zimmer L. (2006), "Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts", Journal of Advanced Nursing 53 (3): 311-318.
- Zimmer L. (2006), "Qualitative meta-synthesis: a question of dialoguing with texts", Journal of Advanced Nursing 53 (3): 311-318.
- Zokaiei, Mohammad Saeed; Amanpour, Maryam; 2013: The cultural history of the body in Iran, Tisa Publications, first edition (in persian)